

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

De Europese Conferentie van Gereformeerde Kerken

Van 6 tot 9 maart is in Soest de Europese Conferentie van Gereformeerde Kerken gehouden. Het was een initiatief van de zeven gereformeerde kerken in Europa: de Iglesias Reformadas de España, de Reformed Presbyterian Church of Ireland and Scotland, de Free Church of Scotland, de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, de Evangelical Presbyterian Church in England and Wales, de Evangelical Presbyterian Church in Ireland en de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt).

kerkelijk leven

R. ter Beek ■

In dit nummer

Kerkelijk leven - R. ter Beek De Europese Conferentie van Gereformeerde Kerken	539
Meditatief - E. Brink Her-bronnen	544
Wandelen met God - O.W. Bouwsma Weer een record!	545
Achtergronden - S. Griffioen De teloorgang van het besef van het Heilige in de moderne cultuur	546
Woord - D.J. Bolt Geen goddelijke rustdag meer?	551
Weerwoord - W. Wieringa Geen goddelijke rustdag meer?	553
Lied van de week - A. de Heer - de Jong LvK 77: 'De Trooster komt'	555
Uit de kerken Persbericht	

Dit zijn de zeven Europese leden van de International Conference of Reformed Churches, de ICRC.¹

Aanloop

Hoe is het zover gekomen? In het algemeen kun je zeggen, dat Europa sinds het neerhalen van het IJzeren Gordijn weer meer een eigen gezicht heeft gekregen. Aan de ene kant groeit het Europese bewustzijn doordat de economische samenwerking steeds duidelijker een politieke vorm krijgt in de Europese Unie. Het werelddeel Europa gaat steeds meer samenvallen met de Unie. Aan de andere kant komt de eigen positie van ons werelddeel daarmee steeds duidelijker uit de verf: secularisatie en nieuwe religiositeit, het litteken van het IJzeren Gordijn, de kloof tussen Oost en West, nieuw Oost-Europees zelfbewustzijn, islamisering. Daarmee gaat gepaard de herontdekking van de Europese cultuur en geschiedenis. Dat betekent ook dat we daar een gereformeerde ader zien lopen.² Tegelijkertijd gebiedt de nuchterheid te

zeggen dat enige christelijke inbreng in dat proces tot op heden uiterst marginaal is.³

De gereformeerde kerken aan de westkant van Europa, in Groot-Brittannië en Nederland, vingen geluiden op dat Europese kerken vooral uit Midden- en Oost-Europa verlangden naar meer regelmatig en levend contact met geloofsgenoten. Deze kerken zijn vaak klein. Hun geschiedenis is soms kort en daarom hebben ze weinig ervaring. Soms leven ze in een min of meer vijandige omgeving, of hebben ze minstens te maken met een zeker isolement. Nu de grenzen in Europa minder belangrijk worden, kunnen we ook elkaar beter zien.

Een heel ander soort aanleiding komt uit de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Op de Synode van Zuidhorn 2002 kozen deze kerken ervoor om in hun talrijke oecumenische contacten te gaan streven naar concentratie. Een manier om dat te bereiken is: je meer richten op de kerken in de buurt, dus Europa. Als de wereld een 'dorp' wordt,

van elkaar weten zou kunnen leiden tot met elkaar rekenen

willen we ook om ons heen kijken in de 'wijk'. Dat sluit ook aan bij de aandacht binnen deze kerken voor Vlaanderen, voor Spanje en voor de Hongaarse Gereformeerde broederschap. Toen er in de jaren negentig ruimte kwam aan het zendingsfront, kozen de kerken in Gelderland voor een Europees project, ze gingen naar de Oekraïne en later naar Wit-Rusland.

De gasten

Op de Internationale Conferentie van Gereformeerde Kerken (ICRC) in Pretoria 2005 werd een zevende Europese kerk lid, de Iglesias Reformadas en España. De tijd leek rijp. In de wandelgangen maakten de Europese lidkerken afspraken voor een commissie die een Europese conferentie moest samenroepen. In die commissie zaten mensen uit de twee Nederlandse ICRC-leden en uit de Free Church of Scotland en de Evangelical Presbyterian Church in England and Wales. Van 6-9 maart 2007 is de conferentie gehouden in Soest.

De opzet was van meet aan om wel uit te gaan van de zeven ICRC-leden, maar zich daartoe niet te beperken. Het was de bedoeling dat de netwerken werden gekoppeld. In het uitnodigingsbeleid is daarom gekozen voor een 'tweetraps' benadering: de lidkerken werden uitgenodigd hun mensen in het veld en hun contacten uit te nodigen en mee te nemen. Dan moet je denken aan oecumenische contacten in alle stadia, van zusterkerk tot pas ontmoete kennis; aan missionaire contacten van projecten in het buitenland tot projecten in je eigen land;

aan contacten in het kader van oecumenische assistentie.

Speciaal zijn ook theologische opleidingen met een missionaire inslag uitgenodigd, zoals de Akademie für Reformatische Theologie in Hannover, de faculteit in Aix en Provence, het Gereformeerde Seminarie in Riga, en dat in Kiev. Daarnaast werden gereformeerde kerken en organisaties van buiten Europa uitgenodigd, waarvan we wisten dat ze hier actief waren: de Presbyteriaanse Kerk van Korea, Mission to the World van de Presbyterian Church of America, World Witness van de Associate Presbyterian Reformed Church of America, het zendingsbureau van de Orthodox Presbyterian Church, de organisatie Reformation Christian Ministries uit Florida.

Op die manier zou een overzicht kunnen ontstaan van activiteit vanuit gereformeerde overtuiging in ons continent. Onderlinge kennismaking zou voedingsbodem kunnen worden voor afstemming en samenwerking. Van elkaar weten zou kunnen leiden tot met elkaar rekenen.

Achteraf kunnen we zeggen: er is duidelijk een begin gemaakt, maar het was bij lange na niet compleet. De Europese kerken waren redelijk vertegenwoordigd. Er waren kerken uit Zweden, Letland, Litouwen, Wit-Rusland, Oekraïne, Hongarije, Oostenrijk-Zwitserland, Polen, Nederland, Italië, Spanje, Portugal, Ierland, Engeland en Schotland. Het was voor veel bezoekers een bijzondere ervaring om te ontdekken dat er op zoveel plekken in Europa gereformeerd kerkelijk leven is, en om de mensen zelf te spreken.

Eén lidkerk was het niet gelukt te komen. Van de oecumenische contacten ontbraken bij voorbeeld de EREL uit Frankrijk en de ERCUR uit de Russische Federatie. Ook op evangelisatiegebied waren we lang niet compleet. De Ierse evangelist in Nantes, Frankrijk, was er. Er waren Nederlandse missionaire werkers uit de Oekraïne. Maar mensen uit Frankrijk en de Oekraïne zelf ontbraken nog. Er waren Nederlandse binnenlandse projecten vertegenwoordigd op de Missions Day, maar nog veel meer niet. Van de buitenlandse kerken en organisaties was *Mission to the World* redelijk vertegenwoordigd, en er was iemand van *World Witness*. Er waren vertegenwoordigers van theologische opleidingen uit Kampen, Apeldoorn en Edinburgh, en uit Kiev en Riga. Met de Presbyterian Church in Korea is het zelfs niet gelukt contact te krijgen.

Wat is er gebeurd?

De belangrijkste doelstelling was elkaar te ontmoeten en te leren kennen. Inhoudelijk gezien was er een zoeken naar een Europees perspectief. We keken naar de oecumenische inzet van de gereformeerde beweging in Europa, de opkomende Islam⁴, de groeiende politieke eenheid op de magere voedingsbodem van economi-

sche afspraken. Maar verder wilden de samenroepers niet te veel sturen. De eerste vraag was: wat willen de kerken zelf met elkaar?

Dat was in het programma terug te vinden. De plek waar we zaten, was met zijn centrale café heel geschikt voor ontmoeting en gesprek. Er waren elke dag na de lunch lange pauzes voor de wandelgangen. Het avondprogramma liep nooit verder dan negen uur. En al werd het programma desondanks als vol ervaren, dit is hoog gewaardeerd.

Veel tijd van de eerste vergaderdagen werd gestoken in de presentatie van de aanwezige kerken en organisaties. Ieder kreeg zo'n vijf minuten, met de nadruk op evangelisatiewerk in Europa, en op contacten in Europa. Daarmee kregen de namen gezichten. En dat vergemakkelijkte zeker het leggen van contacten.

Daarnaast was er in het programma veel georganiseerde dialoog in de vorm van wat *workshops* is genoemd. Daar werden ervaringen uitgewisseld van 'Kleine gereformeerde kerken' en 'Vragen van pas gestichte gereformeerde kerken' gedeeld. Anderen vroegen elkaar naar 'zondagsheiliging' en 'avondmaalspraktijk'. Er was gezamenlijke bezinning op hoe je in je benadering van je omgeving rekent met 'de nieuwe religiositeit', met 'postmodernisme', met de 'multi-etnische samenleving' en met nationalistische tendensen.

Plannen

De vraag 'wat willen we in Europa met elkaar?' was al op de eerste avond van de conferentie sterk naar voren gebracht door professor Maris. Hij stelde voor om te onderzoeken waar gebrek en waar overvloed is, en te proberen dat in Europees verband op elkaar af te stemmen. Daarnaast zag hij een roeping voor de kerken om zich samen te bezinnen op onderwerpen die voor iedereen van belang zijn.⁵ In de bespreking bleek direct al veel herkenning.

De ICRC-leden probeerden vervolgens in (voor iedereen toegankelijke) *business meetings* een begin te maken. Er was een grote eenstemmigheid over de voorstellen die men wil doen aan de kerkelijke vergaderingen thuis. Ik zet een paar dingen op een rijtje:

- 1 Elkaar beter leren kennen en dus elkaar regelmatig ontmoeten, bleek een duidelijke wens. Dat de ICRC-lidkerken daarvoor het initiatief houden, was in orde. Om te beginnen werd afgesproken om elkaar in november 2008 weer te ontmoeten, opnieuw in Soest. Iedereen kan zijn thuisfront raadplegen en informeren. Er is meer voorbereidingstijd voor de conferentie zelf; de uitnodiging krijgt meer tijd om de bestemming te bereiken.
- 2 Gezamenlijke inzet voor de evangeliieverkon-

diging in het moderne Europa stond hoog op de prioriteitenlijst. Overzicht en coördinatie is vereist. De noodzaak van een Europese aanpak werd onderschreven, en dan met speerpunten op de grote steden in gebieden waar gereformeerd kerkelijk leven ontbreekt of een extra impuls goed kan gebruiken. Een van de dag-sluiters, ds. Maciver, herinnerde aan de vraag die God aan Jona stelde: '(als jij al verdriet hebt om die boom...), zou ik dan geen verdriet hebben om Ninevé die grote stad?' Gods medelijden stuurt ons achter Christus aan de wereld in.

- 3 Gezamenlijke theologische bezinning is belangrijk. Het is belangrijk om van elkaar te leren en samen te studeren. Gewezen werd op de herdenking van de geboortedag van Calvijn in 2009 en een decennium later van

inzet om het besef van eenheid en katholiciteit onder de gereformeerden te vernieuwen en te versterken

de grote synode van Dordrecht 1618-1619. Tegenover het druk gezaaide en opgekomen zaad der verdeeldheid zou er inzet moeten zijn om het besef van eenheid en katholiciteit onder de gereformeerden te vernieuwen en te versterken. Er is genoeg dat onze aandacht vraagt, had prof. Maris al aangegeven, onderwerpen als: het verband tussen het huidige Israël en de heilsgeschiedenis; charismatische invloeden; de vragen over de schepping; onze ecologische verantwoordelijkheid.

- 4 Voor de conferentie in 2008 werd gedacht aan het opmaken van een plan voor pakweg 10 à 15 jaar: een planconferentie. In elk geval ter voorbereiding van een eerste in 2010 in Edinburgh, Schotland te houden Europese evangelisatieconferentie, waar de lijnen uitgezet zouden moeten worden voor een gezamenlijke aanpak van kerkplanting in Europese stedelijke knooppunten. Deze voorbereiding heeft een organisatorische en ook inhoudelijke kant. Mensen uit de Free Church of Scotland boden aan het nodige voorwerk te verrichten. In 2008 zou naast de planconferentie, op het snijpunt van Calvijnherdenking en Europese plannen voor kerkplanting misschien alvast theologisch kunnen worden doorgedacht bijv. over de missionaire drang in Calvijns theologie.
- 5 Uit het overleg van de vertegenwoordigers van theologische opleidingen over onderlinge samenwerking kwam naar voren dat de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Kampen een conferentie wil proberen te organiseren voor orthodox gereformeerde theologie. Zo'n conferentie zou om de twee jaar gehouden kunnen worden. Er waren de volgende suggesties voor onderwerpen: kerkgroei en kerkplanting; verbondstheologie, bijbelse hermeneutiek, Calvijn (2009).

Vragen

De conferentie sloot aan bij een wens die al lang leeft. De bezoekers spraken duidelijk hun behoefte uit aan samen optrekken op Europees niveau.

Bij mij komt dan wel sterk de vraag op, in welke vorm een vervolg gegoten moet worden. We zijn elkaars burens. Ik zou graag eens willen nadenken hoe je zou kunnen bevorderen dat de mensen van de theologische opleidingen en de theologisch actieven van heel gereformeerd Europa met elkaar samenwerken. En hoe de evangelisten op elkaar afstemmen en de evan-

de vraag van de man in Macedonië om hulp is nog steeds actueel

geliserende instanties hun werk coördineren en de inspanning opbrengen om plannen te maken vanuit een bovennationaal, Europees perspectief. En wat is daarbij de taak van deputaten voor buitenlandse contacten?

We zijn huiverig voor een internationale synode, maar zouden de verschillende nationale kerken op een aantal dossiers niet op voet van gelijkheid met elkaar besluiten kunnen nemen? Bij voorbeeld doordat de generale synodes zelf mensen aanwijzen die naar de wijze van 2 Korintiërs 9 nood bij de een en overvloed bij de ander op evangelisatiegebied of op het gebied van theologische scholing op elkaar afstemmen. Dat zijn in elk geval twee voor het kerkelijk leven in oecumenische of katholieke zin zeer vitale terreinen.

De ICRC-lidkerken in Europa zouden een evangelisatieoverleg in het leven kunnen roepen. Dat zou het overzicht kunnen bevorderen. Daarin zou bij voorbeeld het aanspreken van islamieten met het evangelie vanuit gereformeerde kerken in heel Europa kunnen worden gecoördineerd, maar ook een wittevlekken-project gericht op Europa's grote steden. De koppen kunnen bij elkaar gestoken worden op het punt van instructie van evangelisten, of de financiering van evangelisatiewerk. Het zou ook geestverwante kerken en organisaties van buiten Europa een aanspreekpunt bieden om te vragen waar hun assistentie het best kan worden ingezet.

Ook een overleg voor theologisch onderwijs zal zijn waarde bewijzen. De gereformeerde theologie is in een oecumenisch huis geboren, zij gedijt niet in stilstaande poelen, ze is gebaat bij een breed gesprek. Cursussen, conferenties, een gezamenlijk tijdschrift - het zouden geschikte middelen zijn om doorstroming van ideeën te bevorderen. Je kunt je voorstellen dat je voor je lesprogramma's bij elkaar informeert,

dat je prioriteiten stelt in de behoefte aan het schrijven van studieboeken en samenwerkt bij het samenstellen en uitgeven van handboeken.

Wordt dat dan een 'synode' met één agenda-punt, of een internationaal deputaatschap? In ieder geval een vorm van organisatie die dienstbaar blijft aan het werk. Naast samenwerking in de theologie en voor Europees evangelisatiewerk, zou je kunnen denken aan diaconale zaken als hulpverleningsprojecten en uitwisseling van jonge vrijwilligers, en verder aan zaken als contact met de Europese regering, internationale studentenopvang, vertaalwerk.

Waarom zouden we zulke dingen op onze agenda zetten als gereformeerde kerken? Europa komt steeds meer uit de verf. Heel Europa komt binnen onze horizon. Terecht begint het oecumenische geweten van gereformeerde kerken te kriebelen. En de vraag van de man in Macedonië om hulp is nog steeds actueel. Zal God ook geen medeliden hebben met al die miljoenen mensen van dit continent? Een houding van zitten en toekijken zal niet gaan.

Geloofsperspectief

Hoeveel organisatorische vragen ook, uiteindelijk mag ik geloven dat de Europese samenleving ermee gebaat is wanneer gereformeerde krachten werden gebundeld in een naar buiten gerichte, missionaire en apologetische, theologisch goed geschoolde uitgesproken gereformeerde stroming in haar midden. Dat die door nooit meer dan een minderheid van de bevolking zal worden gedragen, maakt niet zo veel uit.

Het zou Europa in de *eerste* plaats van pas komen op het punt van moraal en beschaving. De schitterende normen en waarden die in Europa zijn ontwikkeld, zullen zonder hun christelijke wortels verleppe en sterven, als bloemen in een vaas. De veel geroemde Verlichting heeft bloemen geplukt, maar kan ze niet in leven houden. Wil Europa leven, dan heeft het een op Gods Woord gefundeerd christendom nodig, dat geleefd wordt in levende gemeenten van gelovigen en hun kinderen. Twee open oren en een open hart voor Gods Woord kunnen genoeg zijn om een groot lichaam op koers te houden.

Gereformeerde kerken zouden in de *tweede* plaats een weg kunnen wijzen temidden van de typisch Europese, culturele, politieke en etnische diversiteit. We hebben zelf de waarde van de verscheidenheid leren zien. Hoeveel verschijningsvormen heeft de kerk niet gezien van het ene geloof en de ene gehoorzaamheid? Diversiteit heeft de verzoeking van de verdeeldheid bij zich, maar sinds de discussies in de gemeente van Korinthe is die ontmaskerd. De versnippering heeft sinds de toren van Babel veel

slachtoffers gemaakt, maar vanaf het moment dat Jezus Christus op de hemelse troon zitting nam, zijn er minstens even sterke verzoenende en verbindende krachten in de geschiedenis van de mensheid actief geworden, schrijft Paulus aan de gelovigen van Efeze.

In de *derde* plaats kan een bijbelse fijngevoeligheid Europa helpen een houding te bepalen

we waren ons ervan bewust dat we voor de troon van hemel en aarde stonden

tegenover het kwaad dat zich zo groot gemaakt heeft in haar geschiedenis. Een samenleving die zich daardoor te veel laat imponeren, verliest haar hoop, en dan misschien ook haar motivatie om onrecht tegen te gaan en te streven naar orde en veiligheid. Europa heeft ze nodig: mensen die op de straten en op de plaatsen waar de macht woont, komen zeggen dat het kwaad niet het laatste woord heeft, dat recht, veiligheid en orde zin hebben, mensen die weten van Jezus Christus die Satan en zijn rijk overwint, bindt en ten slotte onklaar maakt.

Vijfenzeventig bezoekers gemiddeld op de eerste Europese Conferentie van Gereformeerde Kerken. Het was geen *groots* gezelschap daar in Soest. Maar we waren ons ervan bewust dat we voor de troon van hemel en aarde stonden. Het deed daarom goed mee te maken hoe de Conferentie in Soest werd afgesloten met een dienst waarin in Jezus' naam hartstochtelijk, uitgebreid en veelzijdig werd gesmeekt om Gods hulp voor Europa.

Ds. Ruud ter Beek is predikant van de Gereformeerde Kerk te Soest-Baarn. Hij is deputaat voor betrekkingen met buitenlandse kerken en was voorzitter van de Europese Conferentie voor Gereformeerde Kerken. Hij schrijft dit artikel op persoonlijke titel.

Noten:

1. Zie over de International Conference of Reformed Churches (ICRC): www.icrconline.com. Op deze site zullen ook de Minutes van de European Conference of Reformed Churches (EuCRC) worden gepubliceerd. Ook op de website van Gkv Deputaten voor Betrekkingen met Buitenlandse Kerken (BBK), www.bbk.gkv.nl is en blijft informatie te vinden over de EuCRC. In de lopende jaargang van Lux Mundi, het door BBK verzorgde in het Engels verschijnende kwartaalblad voor buitenlandse, staat een EuCRC-nummer met teksten, verslagen, impressies en foto's op het punt van verschijnen. Lux Mundi is ook te raadplegen via www.bbk.gkv.nl.
2. Zie de lezing die prof. dr. J.W. Maris heeft gehouden over 'Reformed Churches and the Unity of the church in a European Context'. Deze lezing zal binnenkort in het Nederlands ook in De Reformatie verschijnen. Ook dr. H. Speelman benadrukte in zijn bijdrage voor de forumdiscussie over 'Reformed Churches in a uniting Europe', dat de reformatorische beweging van de 16^e eeuw een opvallend internationaal karakter had en dat de nationalistische trekken van deze beweging pas na de 16^e eeuw op kwamen.
3. Dit bleek uit de inbreng van drs. L.C. Groen vanuit de European Christian Political Movement op de forumdiscussie over 'Reformed Churches in a uniting Europe'. Deze EPCM trok in zijn korte bestaan (sinds 2005) tot nu toe twee conclusies. (1) Dankzij de enorme verscheidenheid in politieke systemen en culturele achtergronden heeft de oprichting van een Europese bijbelgetrouwe christelijke partij weinig kans. De EPCM heeft aantrekkingskracht op christenen in de Europese politiek die ongelukkig zijn met de lijn van de fractie EPP in het Europees Parlement, waarin tot nu toe christen-democraten en conservatieven samenwerken. (2) Europese politieke instellingen zijn het resultaat van uitsluitend economisch gerichte samenwerking in het verleden. De discussies over de Europese constitutie concentreerden zich niet op onderwerpen als de christelijke wortels van de Europese cultuur, maar op het soepeler kunnen sturen van de processen in de EU. Voor een meer geestelijke invulling van deze discussies is weinig aandacht. Zie www.ecpm.info voor informatie in het Engels, op www.christenunie.nl is informatie in het Nederlands te vinden onder de knop 'internationaal'. Bij de Christenunie is Jan Paul Manni (janpaulmanni@christenunie.nl) verantwoordelijk voor de contacten met de EPCM.
4. Zie de lezing van drs. L.W. de Graaff over 'Islam in Europe. Threat and Challenge', inmiddels als 'Europese islam. Bedreiging en uitdaging voor de Gereformeerde Kerken in Europa' verschenen in *De Reformatie* 82 (2006-2007) 443-447, het nummer van 31 maart 2007.
5. Zie het slot van zijn in noot 2 genoemde lezing.

foto: P.G.B. de Vries

www.ecpm.info
www.christenunie.nl

Her-bronnen

God, hij is mijn redder.

Ik heb een vast vertrouwen, ik wankel niet,
want de HEER is mijn sterkte, hij is mijn beschermer,
hij heeft mij redding gebracht.

Vol vreugde zullen jullie water putten
uit de bron van heil.

E. Brink ■

Jesaja 12:2-3

De levensbronnen ontspringen bij God. Zoals in de bergen bronnen ontspringen en uiteenvloeien tot rivieren. Terug naar de Bron. Zelf kun je nooit zo oorspronkelijk zijn. Niemand heeft die levensenergie in zichzelf. Dat proberen mensen wel te creëren. Helaas! Zie ze eens aan het werk. Een kanaal graven omhoog, bergopwaarts. Ploeterend en zwoegend banen ze zich een weg omhoog. Om opgevangen water naar God zelf toe te brengen?! Zichzelf opwerkend tot God, met de bedoeling origineel te zijn, en zich waar te maken. Hevig gefrustreerd als het zo moeizaam gaat en maar niet lukt. Wat een blamage!

Hij is de bron van leven. Wij mogen water scheppen uit bronnen die Hij laat ontspringen.

Het zijn bronnen van heil. Heil is heel maken wat stuk is gegaan. Heil is ruimte geven aan wat benauwd is geweest. Heil werkt reinigend van wat onzuiver was. Heil is verfrissend. Heil is verrassend. Heil is altijd heilzaam, het doet een mens goed, je leeft er helemaal van op. Het redt mensen die van nature zichzelf willen redden. Die bronnen van heil ontspringen bij God.

Zo is God zelf. God is mijn heil! Jesaja somt het op: Hij is te vertrouwen. Ik wankel niet, tenminste als ik op Hem bouw. Hij is mijn sterkte. God geeft dus niet slechts kracht, maar Hij is in Zichzelf kracht, levenskracht. Hij staat tegenover mijn zwakte, mijn falen, mijn tekorten. Hij blijft helemaal Zichzelf: ongelooflijk vitaal, levenskrachtig in Zichzelf. Bij U, Heer, is de Levensbron!

De Heer Jezus heeft het levensecht verwoord in zijn uitnodiging: Kom tot Mij! Ik ben de heilzame bron van Levend water. Kom alle dorstigen, tot zijn wateren. Wie dorst heeft, moet naar Hem toekomen. Hij is HEILAND. Hij heeft alles in huis, Hij is te vertrouwen, zijn liefde verdrijft de angst. Hij is de kracht in Zichzelf. Hij geeft Zichzelf helemaal. Hij schept als geen ander voldoening. Verfrissend, verrassend, dorstlessend.

Egbert Brink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Waddinxveen.

Weer een record!

wandelen met God

Het weer verandert. De laatste twee jaar worden we bijna elke maand met een weerrecord om de oortjes geslagen. Wat een tijden maken we mee. Dan storm, dan regen, dan zonneshijn.

O.W. Bouwsma ■

Aan al die records zitten goede en kwalijke kanten. Het is maar net wie het ervaart en wat het met je werk, je leven doet. We wachten maar af tot er weer een sneuvelt.

Mensen lopen zich er soms een ongeluk voor. Spelen, games... je kunt het zo gek niet bedenken. En vergeet de roem niet, de betrekkelijke onsterfelijkheid die een mens ermee wint. Dat telt immers in onze dagen. Het Guinnessbook of records laat je duizelen en naar adem happen: er is ontzettend veel gekte op het gebied van het verbeteren van welk record dan ook.

Zelfs kerken verbreken records: aantal aanwezigen per zondag of op een speciale zondag (las ik ergens in een foldertje over Amerikaanse kerken). Nou ja, denk je dan, het moet niet gekker worden.

Wat bezielt mensen om dat te doen? Het zal de roem wel zijn, de eer en de aandacht. Het zal voor sommigen vast wel heel behaaglijk zijn om in de schijnwerpers te staan of je naam in een boek opgenomen te zien worden. En dan natuurlijk zelf ook vooral herhaaldelijk lezen!

Het streelt je ego. En dat voelt goed. Maar er zijn er miljarden die nooit een record zullen vestigen of ook maar in die richting komen. En dan al die stakkers die hun record gebroken zien met een kwart van een honderdste seconde... Dat is ook niet mis, denk ik.

Bij het schaatsen sneuvelen ze om de haverklap. En bij het zwemmen net zo goed. Dat zal er dan ook wel weer bij horen. Niets is hier blijvend...

Niets is hier blijvend...

Dat geldt alle records die je als mens kunt breken. Het geldt ook de records vanuit de natuur.

Want hoeveel zorgen we ons ook mogen maken over klimaatbeheersing; en hoeveel we er ook aan zullen moeten doen en bijdragen... Het is allemaal wel eindig. Voor iemand die zich christen noemt is die relativisering in elk geval goed. Dat relativeren maakt je nog niet zorgeloos, maar het zet het allemaal wel in een heel ander perspectief. God moet zijn record nog vestigen en wat je dan meemaakt... is eindeloos. Zal alles slaan.

Ondertussen...

Vallen er ook op geloofsgebied records te breken?

Daar heb ik in elk geval nog maar weinig over gelezen. Ja, we kennen heiligen. Mensen uit vroeger tijden en van heden ten dage die op de een of andere manier zich voorbeeldig hebben gedragen. Opgevallen zijn in elk geval. Uit de Catechismus kennen we zelfs onze eigen allerheiligsten. Al wordt daar direct aan toegevoegd dat ze nog maar een begin hebben van de gehoorzaamheid die God vraagt. Maar hoe zit dat met ons, mensen? Het is erg eenvoudig om je vanuit de Catechismus neer te leggen bij het feit dat jij waarschijnlijk nooit een record zult gaan vestigen op geloofsgebied. Dan kun je vervolgens lekker op je lauweren rusten (o, nee, die heb je dan niet gekregen, natuurlijk, die lauweren). Maar goed, wat je niet kunt, daar span je je meestal ook niet erg voor in. En toch...

Records breken...

Het kan er ook helemaal niet om gaan als het gaat om je leven voor en met God. Het gaat wel om heiliging, maar ook dat niet eens alleen. Want als je niks weet van rechtvaardiging, wat moet je dan met heiliging? Ze gaan samen op, hand in hand. En dan ben jij het nog niets eens, maar

het is de Geest van Christus, die je wil beheersen.

We kennen het activisme. Het moeten. Je wordt er doodmoe van en red-den doe je het niet.

We kennen de lauwheid. Dat is ook waardeloos.

Zit er iets tussen in of zoiets, waar we ons op kunnen storten, omdat dat nog enig perspectief biedt op een record? Nee, ook niet, goed beschouwd.

Geen records

Weet je, we hoeven geen records te breken voor God. En we moeten het ook niet van Hem.

Wat Hij vraagt is een leven dichtbij Hem. Gebed, overgave, trouw en liefde.

En zelfs dat moet je bevechten als mens: het waait je niet aan. En als het gaat om de vrucht van de Geest (Gal. 5) is dat al net zo. Geloven is vechten. Tegen de duivel, het kwaad, jezelf.

Geloven is je houvast zoeken in God, in Jezus die voor je stierf en die voor je leeft.

Records op het gebied van heiligheid? Echt niet.

Maar wie de goede strijd van het geloof strijdt, wint het eeuwige leven (1 Tim. 6:12). Het leven uit geloof speelt zich immers af in het stadion van het leven (1 Kor. 9:24v). Lees dat stukje maar eens en laat het op je inwerken...

En laat God dan zien hoeveel je van Hem houdt door standvastig te geloven.

Hij geeft je de krans van de rechtvaardigheid (2 Tim. 4:8). Niet als beloning op het record dat je brak. Want dat had je niet gebroken. Als inlossing van zijn belofte (Jak. 1:12).

Ds. Oeds Bouwsma is predikant van de Gereformeerde Kerk te Gouda.

De teloorgang van het besef van het Heilige in de moderne cultuur¹

Deze bijdrage begint met een beschouwing over het heilige en over heiliging - in het perspectief van teloorgang, zoals de titel aangeeft. Vanzelf komt dan de vraag op: wat vervolgens? Zal de vloek, als krachtterm, de teloorgang overleven?

S. Griffioen ■

Mijn antwoord zal ontkennend zijn: het wachten is op krachttermen-nieuwe-stijl. Dan volgt onder het kopje 'usurpatie' een beschouwing over de misleidende vloek, gevolgd door een gedeelte over het moedwillig kwetsen. De bijdrage wordt afgesloten met een korte beschouwing over *een verbond* tegen de vloek.

Heiligheid als opgave

Door de eeuwen heen is de christelijke religie verweten het bestaan te hebben onttoverd, en dus ontheilgd. Ton Lemaire's cultuurkritiek is een late loot van die stam: hij betreurt de vernietiging van de heilige plaatsen die in het jodendom begon en in het christendom werd voortgezet: 'Het christendom heeft bij zijn kerstening van Europa die ontheiliging van de natuur voortgezet en geprobeerd de lokale culten met wortel en tak uit te roeien. De heilige bomen... van de Kelten of Germanen werden gekapt...' ² Lemaire en medestanders zullen bij het lezen van mijn titel de wenkbrauwen fronsen, en zich afvragen of de Bond niet eerst hand in eigen boezem moet steken. Is de ontheiliging immers niet een vrucht van een christelijke boom en is de verruwing van het taalgebruik, inclusief het vloeken, niet één van de 'geseculariseerde afstammelingen' van deze boom, 'die niet in de aarde is geworteld' (147)?

Deze kritiek moet in beginsel serieus worden genomen. Het is stellig waar dat bij een cultuur die rond bomen, bronnen, markante gebeurtenissen, enz., een sfeer van heiligheid schept en deze door vieringen van velerlei aard in stand houdt en altaren opricht voor de voorouders, dat bij zo'n cultuur typisch een nauwkeurig (zo niet een pijnlijk nauwkeurig) taalgebruik hoort, omgeven door taboewoorden. ³ Omgekeerd zal een moderne cultuur die leert dat in het ondermaanse alle dingen voor gebruik vrij zijn gegeven, ook het taalgebruik op zijn beloop laten. De eerstgenoemde cultuur zal bij politiek en moreel verval misschien wel de oorzaak in taalbederf zoeken en van taalhervorming heel wat verwachten. Een voorbeeld is het oude China waar 'de correctie van de namen' een belangrijk onderdeel vormde van het confuciaanse programma voor politieke hervorming. ⁴ Mijn stu-

dentien ⁵, die net als ik in een moderne cultuur thuishoren, kunnen zich bij de gedachte van een 'correctie van namen' niets voorstellen, of het moet iets zijn in de geest van Orwells 1984. Het is dus waar: jodendom en christendom zijn er altijd op uit geweest de wereld te ontgoddelijken. Vandaar dat één van de eerste geleerde critici van het opkomende christendom, Celsus, de nieuwe religie van *atheïsme* kon beschuldigen. Hij had voor een deel gelijk, zo goed als Lemaire niet ongelijk heeft als hij stelt dat met het kappen van de heilige bomen allerlei nivellerende krachten losgewoeld worden, waarvan ontwaarding van de taal één symptoom is. De fout van Lemaire is dat hij niet de christelijke stam en geseculariseerde afstammelingen onderscheidt. Wat hij niet wil erkennen, is dat de ontheiliging christelijk gezien geen eindpunt, maar een doorgangspoort is naar een integrale heiliging van het leven. De door Celsus en Lemaire gewaardeerde sacraliteit was altijd partieel. Het sacrale was beperkt tot bepaalde elementen: sommige bomen wel, andere niet; sommige altaren wel, andere niet ⁶, sommige gebeurtenissen omringd met groot ceremonieel: geboorte, overlijden, huwen - andere niet geacht, vooral die welke betrekking hadden op seksualiteit en lichamelijke arbeid. Christelijk geloof breekt deze partiële heiligheid af, met het doel nu alles integraal op God te betrekken. God alleen is in eminente zin heilig. Heel de geschapen wereld kan in betrekking op God in afgeleide zin geheilgd worden. Hij alleen is heilig: in zoverre wordt het leven inderdaad ontheilgd - zie hier het relatieve gelijk van Celsus en Lemaire - maar met deze strekking dat vanaf dit punt de heiliging van de werkelijkheid de levensopgave bij uitstek wordt.

Celsus had alleen iets begrepen van de transcendentie Gods en niet van de goddelijke immanentie als Geest. ⁷ Daarom had hij geen oog voor de binnenwereldlijke levensheiliging. Lemaire (en niet weinige critici van het christendom met hem) keert terug tot waar Celsus achttien eeuwen eerder ophield. Zijn hoop is gevestigd op een nieuwe sacralisering van het leven, deels naar klassiek model, deels geïnspireerd door Indiaanse omgang met de natuur. Het programma van radicale afbraak van

heidense heiligheid gevolgd door integrale levensheiliging vinden we pas in de lijn van de Reformatie. Integraal: dus inclusief het huwelijks- en gezinsleven, en de sfeer van het dagelijkse werk.⁸ Rome is in dezen minder radicaal geweest. Naar klassiek model verhief het de kerk tot sacrale toezichthouder op het leven.⁹ De Reformatie heeft aan alle - ook deze - bevoogding een eind willen maken. Wat Rome altijd de Reformatie heeft verweten, nl. dat bevrijding uit kerkelijke (en statelijke) kluisters wel de seculariserende krachten in de kaart moest spelen, berust op een miskenning van het programma van radicale levensheiliging. Hoe dit ook zij, vandaag, nu de cultuur van haar christelijke ankers is losgeslagen, is de daadwerkelijke reformatie van het hele leven een utopie geworden. Het komt er nu voor christenen van welke traditie ook op aan waar mogelijk tekenen van heil op te richten.¹⁰

Krachttermen

Johan Huizinga heeft gelijk: 'Eerst waar... elke vrees voor de vervulling van den vloek geweken is, verslapt het vloeken tot de eentonige ruwheid van later tijden'.¹¹ Maar het is een halve waarheid. Stel, vloeken was inderdaad niet meer dan een slechte gewoonte: zou het dan nodig zijn een verbond tegen het vloeken te sluiten? Zou je niet kunnen volstaan met de vloeker te vragen: 'weet je wel wat je zegt?' Wat Huizinga niet verdisconteerde, is dat de vloeker nog juist zoveel besef van realiteit van doem en verlorenheid heeft dat de vloek zich als krachtterm laat gebruiken. De 'normale' vloek behoort immers tot de familie van krachttermen. De vloek voelt zich thuis in een milieu waar het besef van heiligheid wijkend is en taal reeds zo'n inflatie heeft ondergaan dat sprekers met enig recht kunnen menen niet meer op hun woord vertrouwd te worden. Dan komt men in de verleiding beweringen kracht bij te zetten door een vervloeking over zich af te roepen. De structuur lijkt me deze te zijn: 'mocht deze bewering vals blijken of niet uitkomen, dan moge God mij veroemen'. Bij een voortgaande teloorgang van het besef van heiligheid zal het punt worden bereikt waarop de vloek onvoldoende kracht geeft om effect te sorteren. De krachtterm is als een parasiet die een ander lichaam nodig heeft om zich sterk te maken. Rest van dat andere lichaam voor het besef van betrokkenen alleen nog een flauwe herinnering, dan loopt de krachtterm-oude-stijl leeg en verwordt tot de door Huizinga bedoelde gewoonte.

Je ziet de opvolgers van de vloek-als-krachtterm al komen. Ik denk aan het overdadig gebruik van superlatieven in het gangbare taalgebruik, en wel met name in de media. Daarbij gaat het met innerlijke noodzaak van kwaad tot erger, zoals bij vissers die als reactie op afnemende visvangsten met steeds groter materieel uitrukken om de omzet maar stabiel te houden. Zo is te midden van voortgaande ontwaarding

steeds hollere en bollere taal nodig om woorden kracht bij te zetten. Te voorzien valt dat het verbreidingsgebied van de nieuwe krachttermen ver voorbij de kring der vloekers zal strekken, en niet voor de kerkmuren zal stilstaan. De eerste tekenen zijn er al van een kanseltaal die even opgeklopt is als die van makelaars en andere leden van het verkopersgilde. Me dunkt hier ligt een nieuw werkterrein voor de Bond: een campagne tot versobering van het taalgebruik, onder het motto van Prediker 5:2: 'Laten uw woorden weinige zijn'!

Usurpatie

Tot nu toe hebben we alleen op de vloek als krachtterm gelet. Maar er is méér. Er is een vorm van vloeken die niet of nauwelijks als zodanig wordt opgemerkt. Ik bedoel een vorm van schijnbaar vroom gebruik van Gods naam dat in waarheid zich van de kracht van die naam tracht te bedienen. We betreden nu het terrein van de magie.

Ds. H. de Jong heeft onlangs gesteld dat magie en geloof niet een gemeenschappelijke stam bezitten.¹² Magie is wezensvreemd aan echt geloof. De voorbeelden die hij in zijn beschouwing noemt, laten ten aanzien van deze onver-

je ziet de opvolgers van de vloek-als-krachtterm al komen

enigbaarheid geen twijfel bestaan: de bestrafing van Simon de Tovenaar die goddelijke kracht wilde kopen, van Elymas die door Paulus bij zijn bezoek aan Kreta werd ontmaskerd en bestraft. Bij het artikel ging de afbeelding van een prent van Rembrandt: het bezoek van Saul aan de waarzegster in Endor. De spanning valt van Sauls houding af te lezen. Hij kan weten dat er op deze weg geen heil daagt. Hier is de koning die Gods gunst heeft verloren en nu een andere bovenmenselijke krachtbron zoekt. Magie is breder dan alleen tovenarij. In algemene zin gaat het om een aftappen van een bovenmenselijke krachtbron voor eigen gebruik. Mystiek helt gemakkelijk over naar magie. Waar dit zich voordoet, valt misbruik van de goddelijke 'naam' (kracht) misschien wel het moeilijkst te onderkennen, want mystiek hult zich in een kleed van deemoed, en kan daarom onopgemerkt zich naar het grensgebied met magie begeven. Mystici hebben de eeuwen door gehuiverd voor de mogelijkheid dat juist bij het bereiken van hun doel, de eenwording met 'Het Goddelijke', het eigen zelf nog één laatste poging zal doen zich van de situatie meester te maken en de Heiligheid te usurperen. Geschiedt dit, dan slaat deemoed zo maar om in zeer onheiligh gedrag, inclusief vloeken en tieren. Er bestaan situaties waarin voor de toeschouwer niet uit te maken valt of de bedoelde verzuivering tot de mystieke methode hoort, als vuurproef voor volgelingen, dan wel een teken is dat

de bedoelde omslag al heeft plaatsgevonden. In het Chinese Zenboeddhisme vindt men voorbeelden van grote ruwheid bij meesters die niettemin in een reuk van heiligheid stonden. Zo wordt van Yixuan (ook bekend als Linji) verteld: 'In de negende eeuw ontwikkelden sommige Chan-meesters nieuwe en zeer onconventionele technieken, die doen denken aan shocktherapie: methoden gericht op het afbreken van het rationele denken door middel van onbegrijpelijke vragen en antwoorden, vulgaire taal, absurde thema's voor meditatie, en zelfs kreten en stokslagen'.¹³

Een tweede voorbeeld nu uit christelijk milieu. De Russische monnik, Rasputin, die in 1916 werd vermoord, bleef voor zijn volgelingen, waaronder de Tsarina, tot op het laatst een heilige, terwijl hij daarbuiten als immoralist en invloedrijk politiek intrigant werd geducht en gehaat. In eigen kring lukte het hem zijn ware motieven te verbergen achter een gedrag dat gemodelleerd was naar de 'heilige dwazen'¹⁴ mystici uit het oude Rusland die het dwaze van God (1 Korinthiërs 2 en 3) wilden belichamen, die baard en hoofdhaar lieten groeien, sjofele kleding droegen, ook ruw in de mond konden zijn, en die allerlei vormen van zelfkastijding praktiseerden, waaronder soms zelfcastratie.¹⁵ Een sprekender voorbeeld van een usurpator valt moeilijk te vinden, en toch is niet geheel duidelijk of Rasputin dat ook wilde zijn. Zijn biograaf Radzinsky vermeldt in een curieuze beschouwing over 'Satan Near By' dat Rasputin wel voortdurend Satans nabijheid ervoer maar probeerde hem op afstand te houden: 'That would forever remain his way - to speak to Satan constantly and to threaten him, calling on God with hymns for aid in his struggle with the devil.' (39).

Wat maakt usurpatie aantrekkelijk? Is het niet de oer-menselijke behoefte iets groots te zijn in de ogen van anderen, of als dat niet lukt tenminste iemand te volgen die deze pretentie wel voert? Van Simon de Tovenaar wordt dit verteld: '...hij beweerde van zichzelf dat hij iets groots was; en allen, van klein tot groot, hielden zich aan hem en zeiden: deze is wat genoemd wordt de grote kracht Gods...' (Hand. 8:9,10). Dat het niet per se om persoonlijke grootheid behoeft te gaan, bewijzen de vele instituties die in heden en verleden gepoogd hebben de grote kracht Gods om te leiden of af te tappen. Hoeveel Staten en Naties hebben zich niet met quasigoddelijkheid bekleed? En zouden zonder usurpatie de verrichtingen van Sport en Amusement niet verschrompelen tot zielige vertoningen?

Dat ook op een terrein waar de sfeer sereen schijnt wel degelijk misbruik van de Naam kan optreden, bewijst de geschiedenis van de filosofie. Als leerling van J.P.A. Mekkes (1898-1987) let ik er altijd op of een filosofie voor zichzelf het eerste woord opeist dan wel begint met naar Openbaring te luisteren. Is het eerste het geval dan mag ik niet aarzelen alarm te slaan, want de geest van Simon de tovenaar is overal

aanwezig waar doctrines het eerste, beslissende woord voor zich opeisen. Vervolgens moet ook op de inhoud van de filosofie worden gelet. Hoe ingewikkeld de zaak kan liggen, moge blijken uit de filosofie van Hegel waarmee ik me indertijd intensief heb beziggehouden.¹⁶ Hegel stelde de ware filosofie boven het geloof, ofschoon hij zich belijdend lutheraan noemde. Zijn zorg was dat het christelijk geloof ten prooi aan de opkomende historische kritiek zou vallen. Alleen door 'in de filosofie te vluchten', en zo aan de tijdelijkheid ontheven te geraken, zou het kunnen overleven. Let wel: hij stelt de filosofie voor als absoluut en als soeverein gevend, en het geloof als de afhankelijke partij. Maar biedt hij hiermee niet een scheve voorstelling van zaken? Laat wat Hegel als het absolute begrijpt zich inderdaad van de werkelijkheid van het christelijke geloof losmaken (het woord 'absoluut' komt van 'losmaken')? Ik meen van niet. Het 'absolute' blijft mijns inziens voor zijn verstaanbaarheid aangewezen op wat het pretendeert te overvleugelen en vervolgens wil redden. William Desmond bracht deze en soortgelijke omkeringen in kaart in zijn *Hegel's God. A Counterfeit Double?*¹⁷ Een moedig boek, want de ervaring leert dat het gezelschap van Hegelkenners zich voor een dergelijke diagnose afsluit, deels uit gêne, en deels omdat men elk besef van de kracht Gods verloren heeft en dus ook deze usurpatie niet meer onderkent.¹⁸

Kwetsen

Zoals de krachtterm-nieuwe-stijl in de plaats komt van de oude, zo meen ik dat de *kwetsing* de opvolger is van de usurpatie die in de vorige paragraaf besproken werd. Ook hier kan een onderscheid worden gemaakt tussen oude en nieuwe stijl.

Eerst e.e.a. over kwetsen oude stijl. Het Oude Testament kent voorbeelden van bespotten, als functie in de strijd, om het moreel van de andere partij te ondermijnen; het bespotten van de God of de goden van een natie vormde hiervan een wezenlijk onderdeel. Denk aan het optreden van Goliath (1 Samuel 17) en denk ook aan de geschiedenis van Sanherib (II Koningen 18, II Kronieken 32). Ook in het dagelijkse leven kwam de kwetsing voor: de bede 'laat mij nimmer beschaamd worden...' die in de Psalmen op diverse plaatsen terugkeert, verwijst vermoedelijk naar gerichte pogingen de standing van een persoon of groep te ondermijnen.

Opnieuw keer ik voor een parallel terug naar het oude China. De altaren van de voorouders golden er zoals gezegd als heilig. De altaren ter ere van de stichters van een clan, en ook van een koninkrijk, smeidden een diepe loyaliteit tussen clan- en volksgenoten. Traden er in periodes van verval elkaar bestrijdende leiders op, dan impliceerde dit onmiddellijk een strijd tussen altaren. Burgeroorlog was in zulke situaties vrijwel steeds onafwendbaar. Aan één zo'n episode, die van de val van de Han dynastie,¹⁹ is de beroemdste historische roman uit de Chinese

literatuur gewijd: het Relas van de Drie Koninkrijken.²⁰ Welnu, een terugkerend thema in dit werk vormen de scheldpartijen die aan veldslagen voorafgaan. De uitdager giet bij monde van een kampvechter beschuldigingen van ontrouw aan het heilige altaar en een stortvloed van invectieven over de andere partij uit, ter ondermijning van het moreel van de tegenstander, en ook, denk ik, om het doden van volksgenoten moreel acceptabel te maken.

Het stelselmatig krenken van het oude China was maar kinderspel in vergelijking tot de valse, krenkende beschuldigingen van ontwijding van de Germaanse altaren die een zeventigtal jaar geleden de weg plaveiden voor de vernietiging van een omvangrijk deel van de Europese joden - alles zorgvuldig voorbereid door de nationaal-socialistische propagandamachine. Om nog een eigentijds voorbeeld te noemen: deze massavernietiging had een parallel in het communistische Rusland, waar Stalin koelakken bij honderdduizenden de dood in joeg. Toch is er een verschil: de kwetsing was inherent aan het nationaal-socialisme dat, om zo te zeggen, op straat geboren was, terwijl het oorspronkelijke marxisme te zeer in de leiding van de Geschiedenis geloofde om veel te verwachten van morele ondermijning van de tegenstander. De geschiedenis zelf, zo leerde Marx, zorgt er voor dat gestalten die hun tijd hebben gehad zichzelf belachelijk maken. Meer dan revolutionair hoongelach is dan niet nodig om hen van het toneel te doen verdwijnen.²¹

Nu het kwetsen-nieuwe-stijl. In dit kwetsen, of wel bashing, speelt de beschuldiging van ontwijding van heilige altaren geen rol; het vervult ook geen functie binnen een strijd tussen botsende loyaliteiten. Noch vormt het een voorspel op een eliminatie van de ander, zoals in het nationaal-socialisme. Maar het wordt anderzijds ook niet enkel voor de sport bedreven, zoals kwa-jongens die vliegen de vleugels uittrekken.²² Het nieuwe kwetsen, zoals veelvuldig beoefend in de kolommen van het blad *Metro*, is paradoxaler. Het bewaart iets van usurpatie, met dit verschil dat usurpatie tot datgene wat het misbruikt een in beginsel positieve verhouding inneemt, zoals een parasiet tot het lichaam van de gastheer, terwijl het nieuwe kwetsen een negatieve vorm van participatie ontwikkelt. Het wil deelnemen aan de kracht van wat het beschimpt door het te bestrijden - niet bij machte als het is om een positieve houding te ontwikkelen. Negatieve participatie betekent groot te willen zijn in relatie tot wat je haat, in plaats van in relatie tot wat je liefhebt en begeert. Het cultiveren van haat geschiedt zomaar: het gaat om kracht, en niet om inhoud. Wel zoekt de kwetser inhoud bij de ander: het zoekt een slachtoffer dat wel een relatie tot het heilige, of scherper: de Heilige heeft - reëel of vermeend - en diens Naam liefheeft.

Verbond tegen de vloek

Heeft de Bond tegen het vloeken nog zin in onze tijd? Als het alleen om vloek-als-kracht-term ging, zou mijn antwoord ontkennend zijn, om redenen die genoemd werden. Maar er is zoveel meer! Usurpatie moet steeds weer onmaskerd worden. Kwetsing, zowel in oude als nieuwe stijl, is een realiteit waarvan de gemeente de ernst miskent. Ik denk evenwel dat de Bond vooral bedacht moet zijn op de interne werking. Wij zijn het die een Verbond tegen de vloek meer dan ooit nodig hebben. Ik noemde al het oprukken van krachttermen-nieuwe-stijl tot op het kerkelijke erf. Belangrijker is evenwel nog dat alleen de werkelijkheid van een Verbond, waarin uit de aard der zaak Gods zijde en onze kant zowel verbonden zijn tot een partnerschap als duidelijk onderscheiden qua standing, ons kan behoeden voor zowel de valse deemoed van de mystiek - we zijn immers partners van God! - als voor de zonde van usurpatie. En

het nieuwe kwetsen, zoals veelvuldig beoefend in de kolommen van het blad *Metro*, is paradoxaler

zal ditzelfde verbond ons ook niet beschermen tegen de pijn van de moedwillige kwetsing? Is het ons niet gezegd: 'Gij hebt niet te vrezen voor de verschrikking van de nacht (= de ongemerkte usurpatie), en voor de pijn, die des daags vliegt (= de openlijke kwetsing)', Ps. 91?

Prof. dr. Sander Griffioen is emeritushoogleraar van de Vrije Universiteit te Amsterdam en redactielid van dit blad.

noten:

1. De tekst van dit artikel zal verschijnen in een gedenk-bundel bij het 90-jarig bestaan van 'De Bond tegen het vloeken', onder redactie van M. de Blois, R. van de Poll en R. van Woudenberg. Het ligt in de bedoeling dat de bundel op 21 september a.s. wordt aangeboden. Opname in dit blad geschiedt onder dankzegging aan de redactie van de bundel.
2. Ton Lemaire, *Binnenwegen*, Baarn: Ambo, 1988, pp. 145.
3. Als voorbeeld: ter bepaling van de ouderdom van manuscripten van (gedeelten van) de *Dao de jing* gebruikt men de methode van het 'zoeken' naar termen die niet in de tekst voorkomen, vanwege geldende taboes. Zie Roger Ames & David Hall, *Dao de jing. A philosophical translation*, New York: Ballantine, 2003, p. 73-76.
4. In de (later opgetekende) Gesprekken van Confucius wordt dit leerstuk al vermeld. Zijn ijking ontving het bij Xunzi, een later filosoof uit één van de confuciaanse scholen.
5. In de periode 2002-2006 doceerde ik aan de VU 'cultuurfilosofie met het oog op China'.
6. In het laatste gedeelte van deze bijdrage volgt een voorbeeld van een strijd tussen de altaren in het oude China.
7. Ik ontleen aan D.H.Th. Vollenhoven: 'Platoniserend wijsgeer, beïnvloed door de Stoa, schreef ca. 150 n.C. een

- verhandeling tegen het Christendom; *Waar woord over de Christenen*, die door Origenes werd bestreden. Sterk de nadruk leggend op Gods transcendentie, betoogt C. dat God door tot de mensen af te dalen, zichzelf ten kwade zou veranderen...', *Wijsgerig woordenboek*, red. K.A. Bril, Amstelveen: Zaak Haes, 2005, p. 84.
8. Een mooi boek over de reformatie van het dagelijkse leven dat ook de tweeslag van bevrijding en heiliging goed vat, is Steven Ozment, *Family Life in Reformation Europe*, Cambridge (Mass): Harvard Univ Press, 1983.
9. In een bepaalde taakverdeling met de staat. Ofschoon op nieuwe, christelijke basis geschoeid, zijn kerk en staat qua positie de opvolgers van de instituties van de klassieke wereld: zie mijn *Moed tot cultuur*, Amsterdam, 2003, hoofdstuk. 1.
10. *Tekenen* in de zin van Ps. 74: 'Uw tegenstanders brulden in uw vergaderplaats en hebben er hun tekenen opgesteld' (vs. 4); 'Onze tekenen zien wij niet...' (vs. 9).
11. J. Huizinga, *Herfsttij der middeleeuwen*, 1919, p. 263; geciteerd uit *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, CD-rom, art. 'vloeken'.
12. Henk de Jong, 'Magie en religie, geen twee loten van dezelfde stam', *Nederlands Dagblad*, Het Katern, 30 maart 2007.
13. *25 eeuwen Oosterse filosofie*, Jan Bor & Karel van der Leeuw (red.), Amsterdam: Boom, 2003, p. 485 ('Chan' is de Chinese naam voor het Japanse Zen).
14. De relatie tot de heilige dwazen vormt de sleutel in Radzinsky's interpretatie van Raspugins aantrekkingskracht: Edvard Radzinsky, *Rasputin. The Last Word*, London: Orion House, 2003 (uit het Russisch).
15. Orlando Figes, *Natasha's Dance. A Cultural History of Russia*, New York: Picador Books, 2002, p. 307. Figes wijst ook op invloeden van sjamanisme in het optreden van de heilige dwaas (372, 374). Uitgebreider hierover in Radzinsky, p. 53-57.
16. Zie o.a. *De Roos en het Kruis. De waardering van de eindigheid in de latere filosofie van Hegel*, Assen: Van Gorcum, 1976.
17. Ashgate Studies in the History of Philosophical Theology, Aldershot: Ashgate, 2003.
18. Desmond heeft deze reactie voorzien: p. 74-5.
19. Zie B.J. Mansvelt Beck, 'The Fall of Han', in: *The Cambridge History of China*, Vol. 1. Cambridge University Press, 1986, p. 317-376.
20. Sanguo yanyi (meestal vertaald als The Romance of the Three Kingdoms), toegeschreven aan Luo Guanzhong, 1e gedrukte versie 1522. De periode van de Drie Koninkrijken omspannt ruwweg de jaren 180-280 na Chr.
21. 'Die letzte Phase einer weltgeschichtlichen Gestalt ist ihre Komödie... Warum dieser Gang der Geschichte? Damit die Menschheit heiter von ihrer Vergangenheit scheide.' *Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie, Karl Marx. Frühe Schriften I*, Stuttgart: Cotta, 1962, p. 493.
22. 'As flies to wanton boys are we to the Gods. They kill us for their sport.' *King Lear* iv,i,38

HOOFDREDACTEUR:
Prof. Dr. B. Kamphuis

EINDREDACTEUR a.i.:
Dr. A.L. Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:
Dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen,
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel, Drs.
B. Luiten, J. Westert.

MEDEWERKERS:
J.J.D. Baas, J.M. de Jong, Ds. G. Riemer,
Dr. J. Smelik, Drs. H. Veldman

**BESTUURSLEDEN STICHTING
DE REFORMATIE:**
A. Verhoeff (voorzitter),
Drs. B. Bos (secretaris),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:
Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

**ADMINISTRATIE EN
ADVERTENTIES:**
Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december
- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abon-
nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-
rom verkrijgbaar bij de Chr. Blin-
denbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. (0341)-565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):
J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl

Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Geen goddelijke rustdag meer?

woord

In *De Reformatie*¹ schreef ds. W. Wierenga te Midlaren over de betekenis van het vierde gebod voor de nieuwtestamentische kerk. Al in 1983 heeft hij in een preek “laten zien dat de kerk in het nieuwe verbond niet meer een door God in het vierde gebod of op andere manier verordende rustdag kent. Wél kent de NT-ische kerk een vaste dag voor de samenkomsten en dienen de kerkelijke uitspraken over het rust houden op die dag in ere gehouden te worden.”

D.J. Bolt ■

Volgens ds. Wierenga is “binnen de Gereformeerde kerken in Nederland altijd ruimte geweest voor twee opvattingen aangaande het vierde gebod en de zondag”: onze rustdag is gegrond in het vierde gebod, of zoals Wierenga dat in zijn preek aanduidt: ‘een menselijke keus’. Dat hij daarin niet de enige is, tracht hij onder meer te bewijzen met de Synopsis Purioris Theologiae, de 17de eeuwse samenvatting van de gereformeerde leer. Maar is dat steekhoudend?

Om de beperkte ruimte kan ik hier alleen de belangrijkste zaken aanstippen.²

De Sabbat is vervallen

Terecht concludeert ds. Wierenga uit o.m. stelling 45 dat volgens de Synopsis de Sabbat is vervallen: Derhalve is de Sabbath, wat de zaak én wat de naam aangaat, naar de bijzondere opvatting in het rijk van Christus afgeschaft; en wel dermate dat er in het Nieuwe Testament bij vermelding van de wet, onder het gezichtspunt van gebod voor de Christenen nergens enige melding van gemaakt wordt (stelling 45). Maar Wierenga geeft géén aandacht aan de bepaling ‘naar die bijzondere opvatting’. Daarmee gaat hij voorbij aan het feit dat de Synopsis onderscheidt tussen morele en ceremoniele, tussen algemene en bijzondere aspecten van het gebod. ‘Algemene’ aspecten zijn blijvend en gelden voor alle mensen. Maar ‘bijzondere’ aspecten wisselen per ‘bedeling’, per tijdperk in de geschiedenis (stellingen 42-45).

Daarom is het m.i. onjuist dat Wierenga ‘rücksichtslos’ stelt dat de Synopsis zou leren dat de sabbat is afgeschaft. Want de Synopsis spreekt in stelling 50 over het teniet doen door Christus en het kruis van de *Joodse Sabbath*! Aan de Joodse Sabbath wordt zelfs de hele stelling 59 gewijd onder de titel *Verwerping van de Joodse Sabbath*. Deze begint met de zin: ‘Wij verwerpen dus onder het Christendom die eerste en *Joodse Sabbath*’.

Nu is dus de intrigerende vraag wát er volgens de Synopsis ‘overblijft’ van het vierde gebod voor een niet-Joodse, christelijke ‘Sabbat’.

Het vierde gebod blijft

Het antwoord daarop kunnen we vinden in stelling 46. We laten die in zijn geheel volgen omdat daarin de kern van de zaak aan de orde komt:

Het vierde gebod niet afgeschaft.

46. Toch volgt uit de afschaffing van deze Sabbath niet, dat het vierde gebod (dat op zijn wijze moreel is) geheel tenietgedaan is. Want daarin zijn twee dingen, iets algemeen en iets bijzonders Algemeen is datgene wat, gelijk de andere morele geboden, de natuur is ingeschapen, namelijk:

1° Dat, hoewel men de gehele tijd van het leven zich op de godsvrucht toeleggen moet, er toch wegens de bezigheden van deze eeuw, waaraan dit leven onderhevig is, van de dagelijkse arbeid zekere tijd bijzonder voor de verering van God en de openbare bediening van het woord,

en de heilige ceremoniën van Godswege overgeleverd, ter vorming en voeding van de godsvrucht afgezonderd en bestemd worde.

2° *Ja dat er een vaste dag zij, die God of bepaald heeft, of ter bepaling van de orde en hetgeen gepast is, tot welker onderhouding de gehele Kerk verplicht wordt.*

3° *En wel een geschikte (dag), die zo dikwijls als het getal daar weer op valt terugkeert, en de op regelmaat aangelegde menselijke natuur die broos is, en de noodzakelijkheid van de verering van God vereist; waarvoor God de zevende (hetgeen het getal der volkomenheid is, en dat bijna aan de gehele natuur beantwoordt, en door andere volken ook waargenomen is) voor de Joden van de schepping af heeft ingesteld, en de Apostelen hebben bij de verordening van de dag des Heren, een dienovereenkomstig (analogos) terugkerende nagevolgd.*

4° Dat er een redelijke oorzaak der instelling zij, en hij publiek gewijd worde aan de gedachtenis van de algemene en bijzondere werken en weldaden Gods.

5° Dat hij door gebruik en waarneming heilig zij en gehouden worde.

6° Dat zolang de ziel geheel van andere zorgen afgetrokken worde, en de gehele dag voor de plichten van godsvrucht en liefde besteed worde, en dat zoveel de menselijke zwakheid en de directe noodzakelijkheid van het leven verdraagt.

7° Dat er geen werken die de heiligheid ervan verhinderen, zonder reden en

hardnekkig uitgevoerd worden.

8° Ten slotte dat de plichten van

menselijkheid en liefde jegens de ondergeschikten, ja ook de dieren, hier uitgevoerd worden. Hetgeen zozeer door de wet der natuur aan de hand gedaan wordt, dat ook de volken overal vastgestelde vrije dagen aan het gehele volk gemeenschappelijk, en gewijd aan het verrichten van heilige dingen, gehad hebben.

Wierenga citeert hier uit alléén wat is gecursiveerd. Maar dat is ten enenmale ontoereikend om te informeren over de gereformeerde leer van Thysius. Want het algemene dus blijvende, van het vierde gebod is een vaste dag. Die dag wordt in acht punten gekarakteriseerd en wel zo dat je met gemak onze zondag, onze rustdag daarin ziet geschetst: Een *vaste* (2), *zevende* (3) dag van de week, die *geheel* (6) *geheiligd* (5) moet worden. Waarop God moet worden geëerd om al zijn werken (4) en de mensen zich moeten oefenen in godsvrucht (1). Alleen noodzakelijke arbeid en barmhartigheidswerk daarop zijn toegestaan (6,7). Ieder een mag delen in de rust van deze dag zelfs de dieren (8). De Synopsis grondt de nieuwtestamentische rustdag op het vierde gebod. Zo kiest Thysius zijn uitgangspunt. Daarom is het m.i. geheel onterecht als ds. Wierenga meent dat de Synopsis zijn opvatting steunt dat er geen bijzondere (rust)dag, gegrond op het vierde verbondswoord, meer zou zijn.

De hele dag

Wierenga citeert met instemming (stelling 55) dat de dag *op zichzelf* niet heilig is. En hij citeert vervolgens het slot van stelling 56: Er wordt aangedrongen op een matige en eerbiedige onderhouding, zoals namelijk de rust noodzakelijkerwijs voor de goddelijke verering vereist. Geheel mee eens. Maar helaas voegt de predikant hier een zinnetje tussen haakjes aan toe, namelijk: “(de goddelijke verering is de eredienst op zondag)”. En dat staat nu *juist niet* in stelling 56 en is ook niet bedoeld. Want in de stellingen 56 en 57 wordt nader aangegeven wat ‘goddelijke verering’ inhoudt. In de eerste plaats zijn dat natuurlijk ‘de publieke samenkomsten’ (stelling 56). Echter in stelling 57 lezen we dan: *Maar niet alleen publiek, maar ook privaat moet deze naar ons oordeel*

met heilige oefeningen der godsvrucht, als daar zijn het tehuis lezen en overdenken van de Heilige Schrift, samenspreken over de heilige dingen, enz. en plichten der liefde doorgebracht worden, naar het zeggen van Clemens: Ook laten wij op de dagen des Heren, die vreugdedagen zijn, niet toe iets te zeggen of te doen buiten de heiligheid. De hele dag wordt ‘geclaimd’: om erediensten te bezoeken én daarbuiten de dag te heiligen.

Autoriteit

Wierenga typeert onze rustdag met ‘kerkelijke orde’ en ‘nuttige zaak’. De eerste dag van de week is ‘een menselijke keus’.

Dit is precies de kern van de discussie van de laatste jaren. Is onze rustdag van goddelijk of van menselijke oorsprong? Ds. Wierenga meent dat hij in Thysius een bondgenoot heeft. Maar hij vergist zich, om drie redenen.

In de eerste plaats, zo hebben we boven al gezien, verbindt de Synopsis de Dag des Heren geheel met de blijvende elementen van het vierde gebod.

Maar in de tweede plaats moet het ook aandacht hebben dat de Synopsis de Dag des Heren *door de Apostelen verordend* acht. Dat is nog wel even iets anders dan een puur kerkelijke of menselijke aangelegenheid. De Synopsis verwijst daarbij nadrukkelijk naar de Schrift, o.a. Openb. 1:10. Thysius vergelijkt Dag des Heren met het Avondmaal *des Heren* en het gebed *des Heren*.

Tenslotte, Wierenga gaat voorbij aan een uitspraak die van doorslaggevend belang is: *Als hij* (de dag des Heren, djb) *echter van Apostolische instelling is, is hij ook van goddelijke autoriteit geweest* (stelling 53).

Van goddelijke autoriteit!

Dat is wat anders dan van menselijke/kerkelijke origine. In de genoemde acht punten heette het: *Ja, dat er een vaste dag moet zijn, die God of heeft vastgesteld, of heeft overgelaten aan de vrijheid van de kerk om de orde en betamelijkheid vast te stellen, tot welks onderhouding de kerk in haar geheel wordt verplicht.*

Het leek misschien even dat Thysius twee ‘meningen’ suggereerde. Maar bij verder lezen, blijkt dat hij ook als de dag misschien niet door God rechtstreeks aangewezen werd, er toch goddelijke autoriteit aan de keuze van zijn dienaren wordt verleend.

En daarmee is m.i. de grond onder zijn leer (en preek) weggevallen die Wierenga zocht in de Synopsis.

Slordig

Wierenga bericht dat er zijn die beweren “dat de Gereformeerde Kerken (v) in Nederland het vierde gebod hebben afgeschaft. Men leze de publicaties in Reformanda en publicaties van één in waarheid. Dat is een slordige en geheel onjuiste bewering”.

We spreken even voor *één in waarheid*. Nergens in onze publicaties beweren we dit. Integendeel, in de discussie met ds. Wierenga op www.eeninwaarheid.nl schreef ik letterlijk:³

“Ook voor zover ik weet, is er nooit een uitspraak door kerkelijke vergaderingen gedaan waarin het vierde gebod werd afgeschaft. En inderdaad, ook de laatste synoden van onze kerken hebben dat niet gedaan.”

Het verwijt van slordigheid keert zich tegen Wierenga zelf. Ook in zijn citeren uit de Synopsis. Daardoor wordt de lezer op een verkeerd been gezet. Namelijk als zou deze Wierenga ondersteunen in zijn idee van een menselijke oorsprong van onze rustdag, de Dag des Heren.

D.J. Bolt is eindredacteur van het internetmagazine www.eeninwaarheid.nl en lid van de Gereformeerde Kerk te Drachten-Zuid West.

noten:

1 20 en 27 januari 2007.

2 Op de webstek www.eeninwaarheid.nl kan een uitgebreider betoog gevonden, inclusief commentaar op Wierenga's behandeling van de zes regels van Dordt.

3 ‘Wierenga en het vierde Woord’, www.eeninwaarheid.nl, rubriek Ethiek 29/12/2007.

Geen goddelijke rustdag meer?

weerwoord

Antwoord van ds. Wierenga

1. Ik claim het recht om te zeggen dat de Synopsis leert dat de sabbatdag is afgeschaft.

In Hoofdstuk 21, par. 42 : de sabbath behoort geheel en al tot de soort van dingen die aan verandering en opheffing onderhevig zijn.

In par. 43: de sabbath is teniet gedaan.

In par. 45: ja, de apostel wijst aan dat de sabbath teniet gedaan is.

Dat betreft allicht de Joodse sabbat. In het NT wordt nooit het woord sabbat gebruikt om de zondag aan te duiden. In wat los spraakgebruik kun je het woord sabbat wel gebruiken om de zondag aan te duiden, zoals de Heidelbergse Catechismus dat ook doet in Zondag 38. Om er dan direct aan toe te voegen: dat is de rustdag. Zodat op zijn minst duidelijk wordt dat het gaat over de zondag.

Men kan met behoud van gevoelens afspreken dat in de discussie onder 'sabbat(dag)' zal verstaan worden de Joodse sabbatdag, die op de zevende dag van de week viel. En afspreken dat de zondag, om misverstand te vermijden en met behoud van gevoelens over de zondag, niet sabbat(dag) zal genoemd worden. Ik heb die afspraak gemaakt, met mezelf. Men mag mij aan die afspraak houden.

Ik krijg de indruk dat br. Bolt (ik vind het niet fatsoenlijk tegenover hem om hem 'Bolt' te noemen) mijn uitspraak dat (volgens de Synopsis) de sabbatdag is afgeschaft opvat als óók een uitspraak over de zondag en het geheel van het vierde gebod. Dat zou niet juist zijn. Ik ben er van overtuigd dat br. Bolt zijn leven zo inricht dat daaruit blijkt dat de sabbatdag is tenietgedaan. En dat hij dat 'rücksichtslos' doet. Hiermee is de eerste paragraaf van het artikel van br. Bolt ('De Sabbat is vervallen') voldoende besproken. We zijn het m.i. eens wat de inhoud van deze paragraaf betreft.

2. Wat de tweede paragraaf van het artikel van br. Bolt betreft met het opschrift 'Het vierde gebod blijft' en het daarna volgende opschrift

'het vierde gebod niet afgeschaft': ik ben het met hem eens dat de Synopsis dat duidelijk stelt. Ik heb dat ook weergegeven. Er staat in mijn artikel: "Dat betekent voor de schrijvers allerm minst dat het vierde gebod is afgeschaft". Vlak daarop schreef ik dat volgens de Synopsis het blijvende in het vierde gebod is, dat er een geschikte vaste dag moet zijn voor de samenkomsten.

Ik begrijp dan ook niet goed waarom br. Bolt schrijft: "Wierenga citeert hier alléén wat is gecursiveerd (daarmee doelt hij op de zinsnede uit de Synopsis, die volgens hem als volgt luidde "Ja, dat er een vaste dag zij, die God of bepaald heeft, of ter bepaling van de orde en hetgeen gepast is, tot welker onderhouding de gehele Kerk verplicht wordt, en wel een geschikte dag, WW). Maar dat is ten enenmale ontoereikend om te informeren over de gereformeerde leer van Thysius. Want het algemene, dus blijvende, van het vierde gebod is: een vaste dag". Ik wil br. Bolt geen vliegen afvangen, maar ik moet wel opmerken dat de zinsnede uit de Synopsis door hem verkeerd wordt weergegeven, terwijl die wél juist werd weergegeven in mijn artikel. Dat zal niet meer dan een vergissing zijn.

Vreemder is het woordje 'want', waarmee zijn laatste zin begint. Ik kan wat hij schrijft niet anders lezen dan: Wierenga informeert ten enenmale ontoereikend over Thysius, want het blijvende van het vierde gebod is een vaste dag. Maar dat laatste vermeldde ik toch? Er staat in mijn artikel met zoveel woorden dat volgens de Synopsis het blijvende in het vierde gebod is dat er een geschikte vaste dag moet zijn voor de samenkomsten.

Maar in feite zijn br. Bolt en ik het dus weer eens: de Synopsis leert dat volgens het vierde gebod er een geschikte vaste dag moet zijn.

3. Welke geschikte dag is dat? Dat is de eerste dag van de week, de zondag. Daarover zijn br. Bolt en ik het ook eens. Hij zal die zondag misschien ook wel sabbat(dag) noemen, maar ik vind dat dit misverstand in de hand werkt en ik doe dat dus niet. Volgens afspraak. Maar wel moet duidelijk gesteld worden dat de Synopsis níét zegt dat het vierde gebod de zóndag voorschrijft (en br. Bolt moet het met die mening van de Synopsis toch wel eens zijn: het vierde gebod noemt nl. de zevende dag van de week, en niet de eerste). Dat de zondag die vaste geschikte dag is, komt uit een andere bron dan het vierde gebod, volgens de Synopsis. In par. 55

staat immers: Deze dag is nu, hoewel van Apostolische instelling en gebruik, (non tamen ita in se et per se sanctus, quasi mysterium, figuram, et symbolum sanctum habeat, aut pars, aut instrumentum pietatis per se sit =) toch niet in zichzelf en door zichzelf heilig, alsof hij een heilig mysterie, figuur of symbool bevat, of op zichzelf een deel, of instrument van vroomheid is (gelijk onder het Oude Testament met name de dag van de Sabbath), maar hij is alleen maar volgens de Christelijke vrijheid (sed tantum secundum Christianam libertatem), door de Apostelen wijselijk bepaald en verordend, ter wille van de leer, de orde en de staatsinrichting, en bestemd om vroomheid en heiligheid te dienen. En de onderlinge gelijkheid der dagen, Rom. 14, 5; Gal. 4, 10; Col. 2, 16 kan met deze bepaling bestaan.

Dit is heel par. 55. En uit par. 56 dit: Diensvolgens moet hij (de zondag) ook niet waargenomen worden, in maniere van de Sabbath door het oude volk, op zichzelf en absoluut door vrij zijn en rust (per se et absolute otio en quiete)... maar naar de wijze der christelijke vrijheid, wegens iets anders (propter aliud) ...en dat 'iets anders' is: om publiek en privé vrij te kunnen zijn voor de goddelijke eredienst (divino cultui vacare).

Hieruit blijkt naar mijn oordeel onweerlegbaar dat de Synopsis van mening is:

- a. de zondag is verordend door de Apostelen. Het vierde gebod zegt voor vandaag niet meer dan: één vaste, geschikte dag in de week, en de apostelen zijn het die zeggen: laat die dag de zondag zijn.
- b. de apostelen wezen de zondag aan alleen maar volgens de christelijke vrijheid (en dat laatste kan m.i. niet anders betekenen dan: God liet dat aan de wijsheid (vgl het woord 'wijselijk') van de apostelen over, Hij liet hen daarin vrij (en dat betekent m.i.: het vierde gebod was bij de aanwijzing van de zondag niet de bepalende en bevelende factor).
- c. De zondag is daarmee van totaal ander karakter dan de afgeschafte Joodse sabbat. Die sabbatdag wordt in het OT vele malen heilig genoemd, maar de zondag is niet in zichzelf en door zichzelf heilig. De sabbat bevatte een mysterie, figuur of heilig symbool (daarover gaat par. 21, waar o.m. staat dat de sabbatdag op de wijze van een sacrament voor de gelovigen de belofte en de uitwerking van de heiligmaking met zich verbonden gehad heeft, en medegebracht heeft) maar de zondag heeft dat niet in zich. De sabbat was een deel of instrument van de vroomheid, maar dat karakter heeft de zondag ook niet. De zondag wordt waargenomen niet om zichzelf, maar ter wille van de leer, de orde en de staatsinrichting (disciplinae, ordinis et politiae gratia).
- d. De zondag moet dan ook pro modo Christianae libertatis (naar de wijze van de Christelijke vrijheid) onderhouden worden. Wat dat inhoudt is misschien niet gemakkelijk te bepalen, maar een aanwijzing zou kunnen

zijn wat onmiddellijk daarop volgt: 'wegens iets anders'. Ik begrijp het zo: als een Israëliet op sabbatdag hout sprokkelde, werd tegen hem gezegd: je mag geen werk verrichten, je moet rusten. Als een christen op zondag hout sprokkelt, kan tegen hem hoogstens gezegd worden: hé, zorg dat je de kerkdienst niet vergeet, en wat denk je van een goed gesprek over het geloof met je vrouw en kinderen?

Zo heb ik de Synopsis begrepen.

4. Wanneer br. Bolt nu zegt: de Synopsis grondt de nieuwtestamentische rustdag op het vierde gebod, is dat juist als hij daarmee bedoelt: de Synopsis grondt het onderhouden van een vaste dag per week op het vierde gebod. Maar dat die vaste dag de zondag is, grondt de Synopsis op de wijze bepaling der apostelen.

Wanneer br. Bolt de term 'nieuwtestamentische rustdag' gebruikt in deze verbanden, wekt hij de indruk dat de Synopsis van mening is dat de rust op de sabbatdag van dezelfde orde is als de rust op de zondag. Misschien is mijn indruk verkeerd. Ik hoop dat maar, want de Synopsis ontkent dat in heel duidelijke woorden.

Inderdaad heeft br. Bolt mij geschreven dat het digitale blad *Eéninwaarheid* nooit heeft geschreven dat de Gereformeerde Kerken (v) in Nederland het vierde gebod hebben afgeschaft. Ik neem hierbij deze opmerking terug met excuses aan het blad en aan br. Bolt.

Ds. W. Wierenga is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Helpman.

LvK 77: 'De Trooster komt'

lied van de week

De hoofdstukken 14, 15 en 16 uit het Evangelie naar Johannes laten horen hoe Jezus zelf over de Heilige Geest sprak. Lied 77 uit het Liedboek is op deze uitspraken gebaseerd: De Trooster komt, die Christus zenden zal, en die nooit van ons wijkt.

A. de Heer - de Jong ■

Lied 77 bestaat uit vier coupletten. Het eerste couplet begint met de woorden: 'De Trooster komt', couplet twee met: 'De Raadsman komt', drie met: 'De Heilige Geest' en vier: 'O Geest van God'. Vier benamingen voor de Heilige Geest die vervolgens in de rest van het couplet worden uitgewerkt. Trooster: hij toont zijn hulp en mededogen (1), Raadsman: hij wijst de rechte weg (2), Heilige Geest: hij komt de wereld overtuigen (3). De opbouw van de coupletten is steeds vergelijkbaar: de regels 1-3 en 4-6 komen in opzet overeen, ze beginnen elk met dezelfde benaming van de Geest, gevolgd door een uitwerking. De slotregels van elk couplet rondt die uitwerking af en daarbij is de laatste regel een herhaling van 1 en 4. In couplet 4 gaat het echter anders, daar is r. 4 geen herhaling van 1, maar volgt een nieuwe benaming: Paracleet. Het is bedoeld als een soort apotheose: alles wat eerder over de Geest is verwoord, mondt uit in dit ene begrip paracleet. Dit woord wordt in Johannes 14-16 steeds gebruikt als het gaat om degene die Christus zal sturen als hijzelf naar de hemel is gegaan, de 'Geest van de waarheid' (Joh. 14:17).

De dichter, Evert Louis Smelik, schrijft hierover in het Compendium:

Wat Jezus in zijn laatste gesprekken met de discipelen, zoals de evangelist Johannes die weer geeft, zegt over Heilige Geest, die nadat Hijzelf is heengegaan zal komen, is in dit lied samengevat. Hij zal komen als een Paracletus, een term, die verschillende nuances bezit, die men tracht weer te geven met: Trooster, Raadsman, Leidsman. De Geest troost, vuurt aan, geeft raad, oefent gericht, getuigt, deze noties vindt men samen in de eerste drie strofen. In de vierde wordt alles samengevat in het woord Paracleet; zo heeft immers Jezus gesproken over de 'andere Paracletus' (Johannes 14:26). In 1 Joh. 2:1 wordt Christus met dit woord aangeduid: wij hebben een voorspraak bij de Vader.

Liedboek

Evert Louis Smelik (1900-1985) was als predikant van het zgn. Hersteld Verband nauw betrokken bij de samenstelling van de Liedbundel van dit kleine kerkgenootschap (1933); hij werkte daarbij samen met Hendrik Hasper. Toen na de oorlog het Hersteld Verband samenging met de Nederlands Hervormde Kerk (1946) raakte hij betrokken bij het werk rond het nieuwe gezangboek van deze kerk, naderhand het Liedboek voor de kerken. In 1952 werd hij voorzitter van de commissie die het nieuwe gezangboek moest voorbereiden. Hij vervulde die functie tot 1970. In de uiteindelijke bundel zijn verschillende liederen van Smelik terechtgekomen en daarvan zijn tot op dit moment voor de nieuwe gezangen van het Gereformeerd Kerkboek geselecteerd 77, 120, 136, 296, 335, 336, 367, 397 - vier vertalingen en vier nieuwe liederen (77, 335, 336, 337).

Neubezogens Davidisches HarpfenSpiel

De melodie die Smelik bij 'De Trooster komt' - een nieuwe tekst - koos was 'Es ist genug' van Johann Georg Christian Störl. Deze Störl, geboren in 1675 in Kirchberg a/d Jagst en overleden in 1719 in Stuttgart, was organist en cantor te Stuttgart. Hij redigeerde de eerste uitgave van een gezangenboek dat in 1710 verscheen en dat bestemd was voor de kerken in zijn regio, Württemberg. De titel luidde: *Neubezogens Davidisches Harpfen- und Psalter-Spiel*, en het was 'zur Beförderung deß öffentlichen Gottesdienst componirt und mit Fleiß zusammengetragen Von Johann Georg Christian Störl, Hoch=Fuerstl. Würtemb. Capellmeistern und Stiffts-Organisten'. De titel vermeldt eveneens dat het om een moderne uitgave gaat, om precies te zijn een 'vollständiges nach der genauesten und reinesten Sing- und Schlag-Kunst eingerichtetes' boek. Met die 'genauesten und reinesten Sing- und Schlag-Kunst' werd bedoeld dat de muziek in basso continuo-stijl is geschreven: de melodie met daarbij een baslijn waar cijfers of cijfercombinaties bij staan die de

akkoorden weergeven en dat alles in moderne maatsoorten.

De melodie van Störl die door Smelik werd gebruikt is geschreven in de barvorm - de eerste regels worden letterlijk herhaald waarna de melodie zich in het Abgesang, de tweede helft, verder ontwikkelt. Hier is de verdeling 1-3, 4-6, 7-9. De eerste melodieregel, vanwege de barvorm al herhaalt in 3, wordt ook gebruikt voor het slot van het lied. Over het geheel genomen zijn de regels kort, 4 dan wel 6 syllaben. Het Abgesang contrasteert daarmee: de regels 7 en 8 tellen 9 lettergrepen. Het is logisch dat daardoor de slotregel extra kort (maar krachtig) klinkt.

De melodie is geschreven in 4/4 - 4/6 maat; de kwartnoot vormt de slag en dat betekent dat het tempo niet al te hoog kan liggen. De regels worden alle in één beweging doorgezongen, zonder extra rust. De overgang van r. 6 naar 7 vraagt aandacht: r. 6 eindigt met een kwartnoot en gaat dus gelijk over in r. 7. De beide regels zijn gelijk aan elkaar, afgezien van het begin (r. 6 halve - kwart, r. 7 kwart - kwart) en het slot (r. 6 halve - kwart, r. 7 halve - halve).

Catechismus

Lied 77 is lied van de week voor zondag 27 mei, Pinksteren. Gezien het karakter van het lied - beschrijvend, omschrijvend - past het minstens zo goed bij de behandeling van Zondag 20 van de Heidelbergse Catechismus.

Anje de Heer is musicus en publicist liturgie en kerkmuziek. Zij verzorgt voor de deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek het Steunpunt Liturgie.

uit de kerken

Veenendaal-West - beroepen: S.S. Braak-sma te Almere-Oost

Bunschoten-West - beroepen: - P. Nie-meijer te Den Helder

Wezep - bedankt voor beroep: J.L. Beu-ving te Bergschenhoek

Verschenen

HANDBOEK GKV 2007

Met jaaroverzicht van 2006
door ds J.H. Kuiper

Verkrijgbaar bij de boekhandel
of bestel via internet:
www.gkvhandboek.nl

€ 11,50

Commissie kerkelijke gebouwen van het interkerkelijk contact in overheidszaken (CIO-K)

Verslag 2005 en 2006

Doel en werkwijze van de commissie

De commissie kerkelijke gebouwen van het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO-K) behartigt de belangen van 22 kerkgenootschappen, inclusief de GKv in Nederland inzake de (monumentale) kerkelijke gebouwen die bij deze kerkgenootschappen in gebruik zijn. Hiertoe onderhoudt CIO-K contacten met de verschillende (overheids)instanties, zoals diverse ministeries, Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), stichting Nationaal Contact Monumenten, stichting Nationaal Restauratiefonds, VNG en andere (branche) organisaties. Ook met leden van de Eerste en Tweede Kamer en de politieke partijen worden contacten onderhouden.

Onderzoek kerkgebouwen

Al enige tijd is CIO-K bezig met voorbereidingen om te komen tot een onderzoek naar de kerkgebouwen in Nederland: aantallen, ouderdom en monumentenstatus, gebruik, toekomst. Op verschillende beleids-terreinen blijkt het noodzakelijk om over meer exacte gegevens te kunnen beschikken.

(Her)bestemming van kerkgebouwen

Ook het onderwerp herbestemming van kerkgebouwen krijgt in CIO-K en in de verschillende kerkgenootschappen de nodige aandacht. CIO-K is bezorgd dat aan het liturgische gebruik van een monumentaal kerkgebouw door een kerkelijke gemeente teveel belemmeringen worden opgeworpen.

(Brand)veiligheid kerkgebouwen en gebruiksbesluit

Dit onderwerp is een vast agenda-punt geworden in de afgelopen jaren. Vele kerkbesturen hebben de afgelopen jaren te maken gekregen met de zogenaamde gebruiksvergunning. Aan kerkgebouwen worden vaak onjuiste en te stringente eisen gesteld. Ook vormen de legeskosten voor deze vergunningen (€ 1500-€ 2200) een probleem. CIO-K publiceerde een circulaire voor de kerkbesturen, die enkele malen

werd geactualiseerd.

Ook verscheen in 2004 de brochure 'Vluchten bij brand' van het ministerie van VROM; in deze brochure worden onder meer aanbevelingen gegeven voor de toepassing van de zogenaamde gelijkwaardige oplossingen voor brandveiligheid in monumentale kerkgebouwen. Deze brochure wordt in 2007 herzien. Omgevingsrecht (WABO) In het najaar van 2006 is het wetsvoorstel voor algemene bepalingen omgevingsrecht ingediend. In dit wetsvoorstel (de Wabo) worden de toestemmingen samengevoegd die nodig zijn als een burger of een bedrijf op een bepaalde plek iets wil gaan slopen, (ver)bouwen, oprichten of gaan gebruiken. Daartoe worden ca. 25 vergunningen, ontheffingen en meldingen (toestemmingen) op het gebied van ruimte, bouwen, milieu, natuur en monumenten geïntegreerd tot één omgevingsvergunning. Dit leidt tot de invoering van één loket, één (digitaal) aanvraagformulier, één bevoegd gezag (één aanspreekpunt), één uniforme en in het algemeen ook kortere procedure, één procedure voor bezwaar en beroep en één handhavend bestuursorgaan.

Wet Waardering Onroerende Zaken (WOZ) en de vrijstelling van de onroerende zaak belastingen (OZB)

Per 1 januari 2005 is de WOZ gestroomlijnd. Als gevolg hiervan worden geen WOZ-beschikkingen meer afgegeven voor kerkgebouwen. Dit is een voordeel voor kerkbesturen. Als wetstechnisch gevolg hiervan worden ook geen waterschapslasten meer geheven. CIO-K heeft hierover in een circulaire alle kerkgenootschappen geïnformeerd.

OZB-vrijstelling: mogelijk als nevengevolg van het bovenstaande wordt in een aantal gemeenten extra aandacht besteed aan de vraag of een kerkgebouw wel voor meer dan 70% voor openbare erediensten of levensbeschouwelijke bijeenkomsten wordt gebruikt.

Baatbelasting

Geregeld krijgen kerkbesturen met gebouwen in de winkelgebieden in de binnenstad te maken met deze belasting. Dit deed zich o.a. voor in Deventer en Gouda. In deze laatste plaats kreeg de Evangelisch Lutherse Gemeente een aanslag van € 5400 omdat een van de zijmuren van haar

monumentale kerkgebouw grenst aan het baatbelastinggebied. Er zijn helaas weinig ontsnappingsmogelijkheden.

Modernisering successiewetgeving

Namens het (algemene) Interkerkelijk Contact in Overheidszaken houden wij ons ook met deze regelgeving bezig. Per 1 januari 2006 zijn kerkgenootschappen en overige 'goede doelenorganisaties' vrijgesteld van schenkingsrecht en successiebelasting.

Ontwikkelingen Kerktelefonie

De stichting Intermediair Kerkroep Nederland (sIKN) die is opgericht om nieuwe alternatieven voor de oude kerktelefoon te ontwikkelen met de uitrol van de ontwikkelde alternatieve mogelijkheden: via kabel, intranet en ether. Meer informatie is te vinden op www.sikn.nl

Gezamenlijke inkoop energie

Op herhaaldelijk verzoek van kerkbesturen heeft CIO-K zich bezig gehouden met een project om te komen tot collectieve inkoop van energie (gas en elektriciteit). Mede op basis van eerdere ervaringen is een onderzoeksc commissie ingesteld. Uiteindelijk is via de in CIO deelnemende kerkgenootschappen de belangstelling van alle kerkbesturen gepeild. De uitkomst van was zodanig dat een mogelijkheid tot gezamenlijke inkoop van gas en elektriciteit is geboden. Vanaf het najaar van 2005 kunnen geïnteresseerde kerkbesturen aan dit project meedoen. Gezamenlijke inkoop van energie levert de Nederlandse kerken tot nu toe een jaarlijkse besparing op van meer dan een half miljoen euro. Aan het project Energie voor Kerken nemen inmiddels bijna 3000 kerken en kerkelijke gebouwen deel. Toetreding blijft mogelijk tot 1 juni 2007. Meer informatie is te vinden via www.energievoorkerken.nl.

Teruggave energiebelasting (EB) ('ecotax')

Voor de kerkgenootschappen bestaat de mogelijkheid tot teruggave van 50% van de betaalde EB voor kerkgebouwen en verenigingsgebouwen op grond van drie verschillende regelingen. Een verbeterde versie van het aanvraagformulier is met ingang van 2006 in gebruik genomen. Dit is te vinden via www.belastingdienst.nl (teruggaaf energiebelasting)

Arbowetgeving

In het najaar van 2005 is in de Tweede Kamer gepleit voor een vrijstelling van vrijwilligers van verschillende bepalingen uit de Arbeidsomstandighedenwet.

Vooruitlopende op de herziening van laatstgenoemde wet is deze versoepeling met ingang van 15 maart 2006 ingevoerd.

De vrijstelling betreft o.m.

- risico-inventarisatie en -evaluatie (artikel 5)
- samenwerking en deskundige bijstand (art. 12 t/m 15)
- arbeids-gezondheidskundig onderzoek (art. 18)

Bestaan blijven verplichtingen inzake de algemene zorgplicht (art. 3 en 4), voorlichting en onderricht (art. 8) en de verplichtingen van de werknemers (art.11).

Voor meer informatie www.szw.nl en www.arbonieuwestijl.nl

Tabakswet

Per 1 januari 2004 trad een aangescherpte Tabakswet in werking. Dit betekent dat elke werknemer zoals een kosten, kosten-beheerder, medewerker kerkelijk bureau e.d. recht

heeft op een rookvrije werkplek. Werkgevers zijn dan verplicht om ervoor te zorgen dat werknemers kunnen werken zonder hinder of overlast te ondervinden. Dit geldt ook voor ingehuurd personeel, bijv. van een cateraar.

CIO-K verzorgde een circulaire ter informatie van de kerkbesturen.

Zend-ontvangstinstallaties

Met enige regelmaat worden kerkbesturen benaderd door telecomaانبieders voor de plaatsing van een GSM/UMTS antenne aan hun kerkgebouw. Wanneer een kerkbestuur het besluit neemt om hieraan mee te werken, met inachtneming van alle kerkelijke en burgerlijke regelgeving, verdient het aanbeveling hiervoor het voorbeeldcontract met -tarieven te gebruiken dat door de RK-kerk is ontwikkeld en aan de in CIO-deelnemende kerkgenootschappen desgewenst ter beschikking wordt gesteld. Dit voorbeeld is op te vragen via het CIO-K-secretariaat.

Zie voor meer informatie o.m.

www.antennebureau.nl

Secretariaat
Deputaten kerk & Overheid
Postbus 8370
C.P. Voorberg
3503 RJ UTRECHT
Buitendams 460
tel. 030 880 1440
Hardinxveld-Giessendam
fax.030 880 1446
06 55884038
email: CIO-K@pkn.nl

www.cioweb.nl
c.voorberg@icp-consult.nl

advertentie

BGJ JONGERENDAG 2007

RECHT VOOR GOD?!

Leven met God in de praktijk

Hoe wil God dat ik leef? Hoe ga ik om met mijn zonden? Wat kan ik doen om God te dienen? Tijdens de Jongerendag willen we samen luisteren en praten over deze vragen. De dag zal gevuld worden met een praktische lezing, discussie en momenten voor zingen, ontmoeten enzovoorts.

De Jongerendag vindt plaats op D.V. 17 mei. Vanaf 14:00 ben je welkom in de Gereformeerde kerk vrijgemaakt van Rijsburg.

Komende Hemelvaartsdag, geef je snel op via www.bgj.nl!

met medewerking van ds. C. Bijl, ds. E. Heres, ds. A. van Houdt en anderen.

Bond van Gereformeerde Jongerenverenigingen